

(La Preslav) — sfârșitul secolului al IX-lea — și inscripția de pe vasul dezgropat lângă Smolensk — începutul secolului al X-lea¹.

Al treilea capitol — după părerea noastră, cel mai reușit — se ocupă de existența la slavi a unor sisteme de scriere înainte de începutul activității — în acest sens — a lui Constantin. Pe baza unor numeroase documente, date arheologice, studii etc. și folosind o logică strînsă, V. A. Istrin argumentează teza conform căreia la slavi au putut exista, în perioada precreștină, trei tipuri de scriere: tipul *protochirilic*, *protoglagolitic* și tipul de *linii și creștături* (dintre cele trei tipuri, după părerea autorului se pare că discutabil ar fi doar cel protoglagolitic, cu apariția probabilă în secolul al VIII-lea).

Protochirilica apare — după autor — nu mai devreme de secolul al VII-lea, dar nu mai târziu de secolul VIII, iar ultimul tip, probabil în sec. II–IV al erei noastre.

Al patrulea capitol al lucrării abordează problema alfabetului elaborat de Constantin. După cum se știe, unii cercetători consideră că Chiril este creatorul chirilicei, alții — al glagolitei. Izvoarele istorice nu aduc precizări în această direcție, V. A. Istrin trece în revistă diferitele ipoteze, arată punctele lor slabe, și ajunge la următoarele concluzii:

Încă din prima jumătate a mileniului I al erei noastre, în perioada formării orînduirii tribale, slavii au avut o scriere de tipul *liniilor și creștăturilor*. Acestea erau simple semne de socoteli în formă de linii și tăieturi, semne tribale și gentile, semne de proprietate, calendaristice, etc. Dar o astfel de scriere nu era suficientă pentru întocmirea tratatelor militare, și a convențiilor comerciale, a textelor religioase și a altor documente. În acest scop, începînd cu secolul VII–VIII, o dată cu apariția primelor voievodate și a dezvoltării legăturilor comerciale cu Bizanțul, slavii împrumută scrierea bizantină care, treptat, se acomodează la fonetismul specific al limbii slave și se transformă în ceea ce numim scrierea *protochirilică*. Nu este exclusă posibilitatea apariției, pe aceeași bază, și de asemenea sub influența greacă, a scrierii protoglagolitice, sau chiar și a altor sisteme grafice locale.

Aceste tipuri diferite de scriere au coexistat multă vreme. Cu unul din ele, probabil cu cel protochirilic, a făcut cunoștință Constantin Filozoful în timpul călătoriei sale în ținuturile hazarilor. Apoi, în 862–863, înainte de plecarea în Moravia, Constantin a prelucrat această scriere, sistematizînd-o și adaptînd-o în așa fel încît să poată reda cu exactitate fonetismul limbii slave vechi. La finele secolului al IX-lea sau începutul secolului al X-lea, unul din elevii lui Constantin, Kliment, a completat alfabetul dascălului său cu literele care lipseau. În același timp, alți elevi ai lui Constantin, întorși în Moravia, căutînd să salveze scrierea slavă — supusă persecuțiilor din partea clerului catolic german — au transformat din punct de vedere grafic alfabetul chirilic și au dat naștere, în acest fel, alfabetului glagolitic. În secolele X–XI, scrierea glagolitică se răspîndește și în alte ținuturi locuite de slavi, mai ales în sud și răsărit, fiind folosită paralel cu cea chirilică. Totuși, în curînd, simplitatea și comoditatea chirilicei limitează ca teritoriu scrierea glagolitică. La aceasta a contribuit și tendința de unificare a scrierii în țările slave, tendință manifestată după adoptarea oficială a creștinismului.

Ultimul capitol, al cincilea, se ocupă de evoluția scrierii chirilice-slave în Rusia și URSS, ilustrînd drumul pe care l-a parcurs acest alfabet trecînd prin mai multe reforme și realizînd, în ultimă instanță, sistemul grafic folosit astăzi pentru redarea în scris a limbii ruse.



Serisă într-un stil curgător, clar, cu o mare bogăție de idei, apelînd la izvoare de cele mai variate categorii, lucrarea atrage atenția cititorului și lectura ei pasionează. Probabil că tocmai aceasta a stat în atenția autorului atunci cînd s-a hotărît să renunțe la o mare parte din bibliografia pe care putea să o citeze.

Contribuția personală, de cercetare, a lui V. A. Istrin, se manifestă aproape în fiecare capitol; bineînțeles că în problematica abordată nu se pot aduce multe lucruri noi, ci doar unele interpretări sau ipoteze. Și autorul, trecînd prin filtrul unei poziții obiective cele mai importante teorii, interpretări și ipoteze construite pînă acum, nu rămîne pasiv, ci expune puncte de vedere noi (existența mai multor sisteme de scriere înainte de chirilică, succesiunea momentelor în alcătuirea primului alfabet slav normalizat, etc.).

În ceea ce privește modul de abordare al problemelor, argumentările folosite, combaterea unor ipoteze mai vechi și construirea unor noi, ne permitem să facem următoarele observații:

¹ Mai amănunțit la D. A. Avdușin, M. N. Tihoimirov, *Древнейшая русская надпись*, «Вестник АН СССР», 1950, 4.